

Ivancsó István

Egy ki nem adott irmologion

1. Előzetes megjegyzések

Ivancsó István görög katolikus pap (Nyíregyháza), a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszékének tanszékvezető tanára.

Mindenekelőtt azt kell tisztázni, mit takar a címben említett „irmologion” fogalma, ugyanis nem tartozik bele a bizánci egyház szoros értelemben vett liturgikus könyveinek csoportjába,¹ hanem a segédkönyvek között kap helyet. Olyan hangjegyekkel ellátott műről van szó, amely a legfontosabb liturgikus szövegek közlésével együtt azok kottáját is tartalmazza,² így elsősorban a kántorok —s az ő képzésük— számára fontos, de az egységes éneklést is elősegíti.

Érdeemesnek látszik arra is rávilágítani, a cím további tisztázása érdekében, hogy a magyar görögkatolikus egyházban anyanyelvünkön eddig csupán egyszer (1904-ben) jelentettek meg nyomtatásban ilyen művet.³ Amiről e tanulmányunk szól, bár Legeza József elkészítette, nyomdakész állapotba hozta és egy liturgikus bizottság többször revideálta, egy albizottság pedig teljes egészében átdolgozta, végülis nem jelent meg.

Azt is meg kell állapítani, hogy sajnálatos módon a kész mű elveszett, —jelenlegi ismereteink szerint— kézirata sincs meg a Püspöki Levéltárban.

Dokumentációja azonban meglehetősen részletesen fennmaradt.⁴ S ennek alapján kíséreljük meg bemutatni ezt a fontos művet.

Fontossága abban rejlik, hogy a szláv nyelvű irmologionok mellett ez —amint a vele kapcsolatos dokumentumok igazolják— szakít a szláv hagyományokkal, s dallamkincsében —az eredeti görögöt is figyelembe véve— sajátosan magyar mű, mivel a magyar éneklési módot veszi alapul. Így úttörő munkának számít a magyar görögkatolikus egyházban.

¹ Ezek részletes bemutatását lásd Ivancsó István: *Görög katolikus szertartástan*. Nyíregyháza 2000. 67–73! [Szent Atanáz Gör. Kat. Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 5]

² Vö. Ivancsó István: *Görög katolikus liturgikus kislexikon*. Nyíregyháza 1997. 28!

³ *A munkácsi görög katolikus püspöki egyházmegyében használt és megállapított egyházi közének a Munkács egyházmegyei püspöki főhatóság jóváhagyásával a magyarajkú hívek használatára. Hangjegyekre alkalmazta és összeállította Boksay János székesegyházi karnagy és Malinics József. A művet leírta a 68. tétel alatt Sztripszky Hiador: „Bibliographiai jegyzetek az ó-hitű magyarság irodalmából”, in Szabó Jenő: *A görög katolikus magyarság utolsó kalvária-útja*. Budapest 1913. 447. Vö. Ivancsó István: *Szinopszis a magyar nyelvű bizánci liturgia emlékeiről (1690-1999)*. Nyíregyháza 1999. 16! [Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 4]*

⁴ Összesen tizenhét irat található az irmologionról a levéltárban az 1935–1940 közötti időből. Ezeket egy csoportba gyűjtötték össze: GKPL, 140. doboz, 1. csomó.

2. A mű története

Irmologionunk története két részre osztható. A választóvonalat a hajdúdorogi egyházmegye élén bekövetkezett változás jelzi. A mű keletkezése és első engedélyeztetése még *Miklós István* püspök (szül. 1857, püspök: 1913–1937) idejében történt; aztán az ő halála után az új megyéspüspök, *Dudás Miklós* (szül. 1902, püspök: 1939–1972) újra engedélyezte a kiadást. Ám ez már nem valósult meg, nem jelent meg nyomtatásban az irmologion.

a) Miklós István püspök idejében

A művet Legeza József orosi esperes készítette. Miután készen lett munkájával, megírta hozzá az előszót is, s azzal együtt nyújtotta be Miklós püspökhöz engedélyezésre.⁵ Ebből az előszóból értesülünk a keletkezési körülményekről.

Miklós István megyéspüspök 1928-ban énekbizottságot nevezett ki, melynek feladatává tette, hogy a liturgikus énekek felett állandóan őrkdjék, és hogy a templomba nem való, világias kompozíciókat oda be ne engedje, „vagyis —amint Legeza József írja— vigyázzon arra, hogy szent rítusunk rovására ne kerüljenek énekeink közé olyan szerzemények, melyek híveink áhítatát sértik, és a régi tradíciókat elhomályosítják”. Ez a bizottság a maga kebeléből Legeza Józsefet bízta meg azzal a feladattal, hogy összeállítsa az irmologiont. A megbízatást az indokolta, hogy már harminc éven keresztül végzett összehasonlító kutatásokat a liturgikus énekmód terén.

Legeza esperes —saját tanúskodása szerint— nyolc éven keresztül munkálkodott szorgalmasan a könyv összeállításán. Majd „az e. m. énekbizottság több mint tíz éves kitartó munka után az Énektárat 1935. május 16-án és 1936. május 7-én Nyíregyházán tartott ülésein újból tüzetesen átvizsgálta, s a szükséghez képest helyesbítette”.⁶ Végül az esperes 1936-ban befejezte az irmologiont. A végső átnézés és kontroll után pedig 1464/1936. szám alatt megszerezte Miklós püspök jóváhagyását a kiadáshoz, illetve a kinyomtatáshoz.⁷

Miután mindez megtörtént, már csak az maradt hátra, hogy nyomtatásra előkészítse a művet. Ezt további szorgalmas munkájával meg is tette, amint beszámol róla: „Én az Énektárat 2 éven keresztül sajátkezűleg leírtam, és nyomda alá elkészítettem”.⁸ Aztán a kész munkához az előszót is megírta.⁹

Közben Miklós István püspök meghalt, és „az elkészített kézirat nem került a nyomda alá”.

⁵ „Előszó”, iktatószám nélküli irat, 1937. május 29-ről.

⁶ „Előterjesztés”, az 1464/1936. számú irat, 1936. június 12-ről.

⁷ „Folyó évi június hó 12-én előterjesztett kérelmére a Legeza József sz. sz. ülnök, orosi lelkész átdolgozásában újonnan összeállított s egyházmegyém énekbizottsága által átvizsgált —s a szükséghez képest— helyesbített magyar nyelvű «Liturgikus énektár» kinyomtatását s terjesztését ezenel engedélyezem. A kéziratot jóváhagyási záradékkal ellátva ./ alatt visszazárom. Az Énektár kötelező használatára nézve annak idején külön fogok intézkedni.” Az 1464/1936. számú irat, 1936. június 12-ről.

⁸ Iktatószám nélküli irat, 1940. augusztus 15-ről.

⁹ „Előszó”, iktatószám nélküli irat, 1937. május 29-ről.

b) Dudás Miklós püspök alatt

Miklósy István püspök halála (1937. október 29.) után másfél évig széküresedés volt az egyházmegye élén. Eközben az irmologion kiadásával senki nem foglalkozott, legalábbis levéltári dokumentum nem maradt fenn arról, hogy napirendre került volna az ügy.

Dudás Miklós megyéspüspök felszentelése (1939. május 14.) után másfél évvel viszont —1940-ben— Legeza József újra kérelmezte a kiadási engedélyt. Felvázolta a mű addigi történetét, s jelezte azt is, hogy Miklósy püspök halála miatt nem jelenhetett meg az egyszer már jóváhagyott munkája. Kérelmét azzal zárta, hogy „fiúi mély alázattal kérem Nagyméltóságodat az e. m. Énekbizottság megbízásából, hogy az új magyar templomi Énektárt jóváhagyni és az e. megyei templomok és iskolák használatára elrendelni kegyeskedjék”.¹⁰

Ezen a ponton azonban lezárult az irmologion története. A kérelemre nem került indorzálás. Más irat nincs a levéltárban, amely a mű további sorsáról tudósítana.

3. A mű jelentősége

Az új irmologiont az egyházmegyei Énekbizottság¹¹ állandó felügyelete mellett¹² úgy állította össze Legeza József, hogy az a magyar sajátosságot viselje magán.¹³ Természetesen sokat kellett ezen dolgoznia, hiszen sajátosan magyar dallamok —amint maga is megfogalmazta¹⁴— még nem léteztek a magyar görögkatolikus egyházban. Saját keze írásával így vall erről a kész művéhez írt előszavában: „Mielőtt templomi énekeinket, a különleges magyar hang-

¹⁰ Iktatószám nélküli irat, 1940. augusztus 15-ről.

¹¹ „A bizottság a MAGOSZ igazgatósága által 1924-ben kiválasztott s ennek előterjesztésére a megyéspüspök úr Őexciája által kinevezett, jelesen szakképzett kántorokból s a templomi tipikben és egyházi liturgikus éneklésben jártas lelkészekből áll.” — „Előterjesztés”, az 1464/1936. számú irat, 1936. június 12-ről.

¹² „Az e. m. Énekbizottság többszöri összejövetelein, énekről-énekre, sorról-sorra az Irmologiont megbírálta és jóváhagyta.” — „Előszó”, iktatószám nélküli irat, 1937. május 29-ről.

¹³ Krajnyák Gábor budapesti esperes-paróchus 1935-ben még nem tudott erről. A készülő műről tudomást szerezve azt kifogásolta, hogy nem az általa fordított szövegeket kívánják a kottákhoz alkalmazni az ugyancsak általa összeállított *Gyűjteményes nagy énekeskönyvből* (Budapest 1929). Miklósy püspöknek írt levelében, mely az első dokumentum az új irmologionra vonatkozó iratok közül, így fogalmazott: „a budapesti s általában egyházmegyénk területén kifejlődött igazi magyar dallamokat is figyelembe kellene venni. Ezeket az énekbizottság tudomásom szerint nem vette figyelembe... A hajdúdorogi egyházmegye énekkultúrája a magyar liturgikus nyelv mellett a magyar nyelv prozódiaja alapján fejlődik az átvett szláv eredetű dallamokból, hogy azokból magyar dallamokat kreáljon.” — Az 1596/1935. számú irat, 1935. július 15-ről. — Ezzel olyan levélváltást indított el, mely még kétszer megismétlődött, s melynek iratai mind megvannak a Levéltárban.

¹⁴ „Mi a magyar dallamokat nem vettük fel, mert magyar keleti rítusú dallamok még nincsenek..., azonban énekeinkben nagy figyelmet fordítottam a különleges magyar hangsúlyra és a magyar dallami kiejtésre. Tulajdonképpen ezért kellett a magyar irmologiont összeállítani. Fiatal egyházmegyénkben ún. provinciális külön magyar dallamok nem is fejlődhettek, ahhoz száz évek kellene.” — Az 1596/1935. számú irat, 1935. augusztus 22-ről.

súlyt figyelembe véve, összeállítottam volna, hosszú éveken keresztül kutattam, tanulmányoztam az ősi munkácsi, eperjesi, nagyvárad (mely valamikor munkácsi e. m.-hez tartozott), lemergi gör. kath. egyházmegyék rítusait, liturgikus és köz népekeiket. Tettem ezt azért, hogy templomi, liturgikus énekeink eredetiségét, ősiségét összehasonlítások folytán megállapítsam, és amennyire csak lehetséges volt, a dallamvezetést megjavítsam. Az eredetiséget és ősiséget csak így lehet a feledés homályából napvilágra hozni.¹⁵

Ugyancsak ezt igazolta Melles Géza kanonok, az egyházmegyei Énekbizottság elnöke is, amikor előterjesztést készített a megyéspüspökhöz a mű engedélyezése érdekében: „Megvannak benne a magyar hangsúlyhoz és nyelvi alapsajátosságokhoz alkalmazva, gondos átdolgozással, az idők folyamán becsempészett torzításoktól, felső tercektől, egyéni hozzáadásoktól megtisztított dallamokkal a Boksay-Malinics Irmologion összes énekei, több mással kiegészítve”.¹⁶

Legeza József ismételten is kiemeli annak fontosságát, hogy művében a görög-katolikus egyház énekkultúráját áttanulmányozza a magyar éneklési mód kifejlesztésére és dokumentálására törekedett. Ez azért is fontos volt, mert az imént említett „Boksay-Malinics Irmologion” nem ilyen volt, hanem egyszerűen átvette az ósláv dallamokat, s a kotta alatt a magyar szöveget közölte.¹⁷ És éppen az ezzel a művel való szakításban rejlik ennek az új, immár teljesen magyar műnek a jelentősége.

S a szerző összegzi a tapasztalatát is: „A lassú, kutató munka után arra a tapasztalatra jutottam, hogy a mi liturgikus énekeink speciálisan különböznek a külföldi keleti egyházi énekektől, és teljesen kikerekített, önálló egészeket képeznek. Ezen éneklési módok magva, az ungvári gk. szemináriumi papnövényedékeinek, gk. képezdének éneklési metódusaiban lelhetők fel.”¹⁸ Az esperes tehát az évek hosszú során összegyűjtötte a hajdúdorogi és a munkácsi egyházmegye sok egyházközségéből az ottani templomokban használatos dallamokat is, és a fentiekkel összehasonlítva, az alkalmasaknak találtakat felhasználta. Az ő útbaigazításai szerint és felügyelete mellett a bizottság többi tagja is dolgozott a művön.¹⁹

¹⁵ „Előszó”, iktatószám nélküli irat, 1937. május 29-ről.

¹⁶ „Előterjesztés”, az 1464/1936. számú irat, 1936. június 12-ről. A „több más” műről is beszámol az irat, melyeket a szerző felhasznált a munkája során: „Legeza József esperes az Énektár összeállításánál azonfelül szeme előtt tartotta még a néhai Maczkó Hiláron szentbazilirendi szerzetesnek ma kb. 100 éves Máriaapócsi Irmologionját és egy, a nyíregyházi templomunkban talált, tiszta görög dallamú énekeket magában foglaló, bizánci eredetű, ósláv nyelvre fordított hangjegyes énekeskönyvet, valamint az édesatyjától, b. e. Legeza Tivadar beregpapfalvai lelkész hagyatékából szerzett, több mint százéves bécsi barbareumi Irmologiont.”

¹⁷ „Idősebb papjaink még emlékeznek arra, hogy Boksay karnagyék magyar ajkú kispapok segítségével hogyan helyezték el a ruszin énekek kottajegyei alá a magyar szöveget”. Cselényi István Gábor: „A Hajdúdorogi Egyházmegyében használatos liturgikus dallamkincsünk”, in Timkó Imre (szerk.): *A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye jubileumi Emlékkönyve 1912–1987*. Nyíregyháza 1987. 188.

¹⁸ „Előszó”, iktatószám nélküli irat, 1937. május 29-ről.

¹⁹ Vö. „Előterjesztés”, az 1464/1936. számú irat, 1936. június 12-ről!

A gyűjtő és rendszerező munkában fontos szempontja volt a szerzőnek, hogy —szakítva az addigi hagyományokkal— nem csak a szláv dallamkincset vette figyelembe, hanem az eredeti görögöt is. Felsorolásában is éppen ezt helyezi az első helyre: „Összehasonlítási munkám tehát arra szorítkozott, hogy a sok régi kézirat, a konstantinápolyi, leMBERGI, sőt kievi Irmologionok nyomán megállapítsam az eredeti dallamokat, és azokat —különösen az irmoszoknál— az utókor számára Énektárunkban lejegyezve megörökítem.”²⁰

Az egyházmegyei Énekbizottság 1936-os jegyzőkönyve egy rendkívül fontos tényre világít rá ezzel kapcsolatban: egy eredeti görög irmológion felbukkanására.

A munkálkodás utolsó két esztendejére egy albizottság²¹ alakult, hogy felgyorsuljon a munka. A delegált albizottság két éven keresztül az 1700-ban készült, kézzel írott máriapócsi irmologionból és még régebbi leMBERGI kiadású irmologionokból dolgozott. A máriapócsit kottázó szerzetes a könyv első lapjára ezt írta: „Mi az ősi görög Irmologiontól eltérünk —vagyis az egyéni elgondolásukat juttatták érvényre—, nagyon szolgálaiak lennének az énekdallamok, ha azokat teljesen a görög Irmologion melódiája szerint íránk át”. A leMBERGIek szintén eltértek az eredeti görög dallamoktól, szláv akcentusokkal készítették őket.

Ezek feldolgozása után jött a meglepetés, amint a jegyzőkönyv beszámol róla: „Két évi nehéz munka után az Isteni Gondviselés kezünkhöz juttatott a Nyíregyházán már kiselejtezett templomi ószláv könyvek közül egy régi Irmologiont. Az albizottság, bár addig nagy munkát végzett, igen megörült, midőn megállapítást nyert az a tény, hogy ez a könyv az 1500 éves²² konstantinápolyi ó-görög Irmologion másolata. (Ennek eredetije Rómában van.) Gyönyörű dallamait maga Damaszkuszi szt. János szerkesztette és örökítette meg.”²³

Így aztán az albizottság ezt az 1500 éves irmologiont alaposan áttanulmányozta, azután összehasonlította a máriapócsi és a leMBERGI kiadású irmologionokkal. Megállapította, hogy a máriapócsi mű eltér az eredeti dallamoktól, és szerzője a saját egyéni felfogása szerint variál, sőt meglehetősen bővít, így alkalmazza a dallamot az ószláv szövegre. A leMBERGI kiadású pedig az eredeti dallamok alkalmazásánál egyéni ízlést, felkiáltást, cikornyákat tartalmaz, és így még inkább eltér az ősi formától. Az oroszországiak s a kárpátaljai rutének, akiktől a magyarok is átvették az éneklési formát, az eredeti görög dallamokból azokat a motívumokat vették át, amelyek nekik a legjobban tetszettek. Ugyanezt látható a régebbi s az újabb énekformáknál egyaránt.

²⁰ „Előszó”, iktatószám nélküli irat, 1937. május 29-ről.

²¹ Az albizottság tagjai: Legeza József orosi esperes lelkész, Lukács Béla tanítóképző igazgató zenetanár és Szilvássy József kántor tanítóképző intézeti ritustanár.

²² Valószínűleg 1500-ból való műről van szó, nem pedig 1500 évesről. Ugyanis —két sorral lejjebb— Damaszkuszi Szent Jánosnak tulajdonítják, aki nem a 400-as években élt, hanem jóval később; 749-ben vagy 750-ben halt meg.

²³ „Jegyzőkönyv”, az 1464/1936. számú irat, 1936. május 7-ről, in *GKPL*, 140. doboz, 1. csomó.

Miután előkerült a régi görög kézirat, a bizottság kérésére az albizottság örömmel vállalkozott arra a nagy feladatra, hogy az átírást előlről kezdje, a konstantinápolyi irmologion szerint. Négy esztendő felölelő folytonos és körülményes munkával elkészítette a konstantinápolyi eredetű irmologion figyelembevételével a már kész magyar liturgikus énektár átdolgozását. „Ez az új énektár a nyolc alaphang legősibb formájának lehangjegyezésével készült el. Énekeinket megtisztítottuk az idegenszerűségtől, egyöntetűsége törekedtünk” — írja a jegyzőkönyv.²⁴

Legeza József ezek után még hangsúlyozottabban írta véleményét a görög dallamok jelentőségéről. Ugyanis ezek egyrészt a tradíciót hangsúlyozzák, másrészt az eredeti forráshoz vezetnek vissza. Így akart megörökítő és megtisztító tevékenységet végezni. „A mi ősi görög irmoszaink, magyar szövegre alkalmazva, csak ősiségünket bizonyítják, és azt, hogy szertartásaink ősi, drága kincsestára kiapadhatatlan. A jelenleg énekelni szokott 8 hangú irmoszaink és katavásziáink többé-kevésbé különböznek a régi ósláv nyelvű irmologionokban lejegyzett görög dallamoktól. Én ezek mellé az eredeti ősi dallamokat is lejegyeztem magyar szövegre az Énektárban. Így kétféle cél is vezetett liturgikus énekeink megörökítésében: az ősi megőrzése és a gyakorlati megtisztítása.”²⁵

Újra meg újra hangsúlyozza a szerző az eredetiség fontosságát: „Nem új dallamokról van itt szó, hanem a régieknek visszahelyezéséről, a felesleges kivágásoknak és egyéni cifrázásoknak gyökeres megtisztításáról”.²⁶

A mű jelentőségéhez tartozik az is, amit a továbbiakban ír meg róla Legeza József: „A hangjegyzésnél a modern hangjegyekhez alkalmazkodtam, mert az ősi szolykák szerinti éneklési mód²⁷ —sajnos— fiatal nemzedékünk előtt ismeretlen. Nagyon sokan azt óhajtották, hogy templomi énekeink 2 hangra írsanak le. Ez a köz-liturgikus énekeknél lehetséges, de kánoni énekeknél, mint a Gregoriánál 2 hangra énekelni nem szabad és nem is szép. Az előbbieket megvalósítása nem ütközik nehézségbe. Ha az alapének (cantus firmus) megvan, akkor kísérő dallamot írni nem nehéz.”²⁸

Az új irmologionhoz készített előszó bemutatja a mű tartalmát. Sajnos —mivel maga a munka elveszett, vagy legalábbis ma nem ismeretes a lelőhelye— csak ebből ismerhetjük meg, mit tartalmazott valójában. „Az Énektár —Irmologion— a magyar gör. kath. Egyház kánoni énekeit tartalmazza nyolcz (8) hangoszlop szerint csoportosítva: Tropárok (törzshangok), kondákok, proki-menek, antifonák, leülők (szidálnák), verses énekek, verses minták (podobnák), bolgár hangok és szerkönyvi énekek. Külön részben az irmoszok, kata-

²⁴ „Jegyzőkönyv”, az 1464/1936. számú irat, 1936. május 7-ről.

²⁵ „Előszó”, iktatószám nélküli irat, 1937. május 29-ről.

²⁶ „Előszó”, iktatószám nélküli irat, 1937. május 29-ről.

²⁷ Ebben az éneklési módban nem kottázták, hanem betűszótagok jelezték a hangokat. Vö. Cselényi István Gábor: *A hozzánk lehajló Isten*. Nyíregyháza 1998. 203–204!

²⁸ „Előszó”, iktatószám nélküli irat, 1937. május 29-ről.

vásziák és ami az Irmologionokban eddig sohasem volt felvéve, a papi énekek és végül Sz. Ambrus himnusza: Téged Isten dicsérünk.”²⁹

4. Összegzés

A magyar görög katolikus egyház —főleg anyagi okok miatt— csak a legújabb időkben kezdte —kezdhetette— el a hivatalos liturgikus könyvek kiadását.³⁰ A mérhetetlenül gazdag liturgikus szöveganyagból így még nem sok áll rendelkezésre anyanyelvünkön.³¹ Az is igaz viszont, hogy a legszükségesebb szövegek lefordítására és kiadására —gyűjteményes művek révén— mindig gondot fordított az egyházunk,³² hogy hívei bekapcsolódhassanak a szertartások végzésébe. Az irmologion is ez utóbbi kategóriába tartozva segíti a hívek egyházi, liturgikus életét. Igen sajnálatos viszont, hogy az eddig egyetlen olyan irmologion elveszett, amely nem csak a szláv, hanem az eredeti görög hagyományt is figyelembe vette, s mindezt a magyar éneklési módok összehasonlítása után tette. Minden bizonnyal egy teljesen magyar kottás könyvünk készült el nyomdakész állapotra hozva, amely aztán a második világháború idején nem jelenhetett meg.

²⁹ „Olyan énekek is fel vannak véve az új Énektárban, különösen az irmoszok és katavásziák között, amelyeket nem éneklük jelenleg a kántorok, mert magyar nyelvre nem voltak lefordítva abban az időben, mikor a Boksay-Malinics-féle kis Énektár készült.” „Előszó”, iktatószám nélküli irat, 1937. május 29-ről.

³⁰ Igaz, az első hivatalos liturgikus könyv, az *Evangeliumos könyv* már 1925-ben megjelent, de hosszú ideig ez volt az egyetlen ilyen jellegű mű.

³¹ Rohály Ferenc kanonok lefordította ugyan az összes liturgikus könyvet görög nyelvből, de kézírata a Hittudományi Főiskola könyvtárában, kiadatlanul fekszik. Orosz Atanáz szerzetes atya a belgiumi Chevetogne monostorában kezdte a hivatalos liturgikus könyvek kiadásra való előkészítését. Eddig két kötet jelent meg: *Nagyböjti énektár, vagyis a három ódás bűnbánati énekek könyve, amely a szent nagyböjtből végzendő összes szent szolgálatot tartalmazza*. Nyíregyháza 1998.; *Ménea II. November és december hónapokra. Rohály Ferenc kézíratos fordításának átdolgozott kiadása*. Nyíregyháza 1998.

³² Vö. Ivancsó István: „A magyar görögkatolikus liturgikus könyveinek anyanyelvi fordításai és kiadványai”, in Timkó: *A Hajdúdorogi ...* 158–181.; Uő: „Újabb liturgikus kiadványaink”, in *Athanasiana* 4 (1997) 19–36; Uő: *Szinopszis* (lásd a 3. jegyzetben).

A MUNKÁCSI GÖRÖG KATHOLIKUS PÜSPÖKI
EGYHÁZMEGYÉBEN HASZNÁLT ÉS MEGÁLLAPÍTOTT

EGYHÁZI KÖZLEKEDÉSEK

A MUNKÁCSI
EGYHÁZMEGYEI
PÜSPÖKI FŐHATÓSÁG
JÓVÁ HAGYÁSÁVAL

A MAGYAR AJKÚ
HÍVEK HASZNÁLATÁRA

HANGJEGYEK BEÁLLÍTÁSÁRA ÉS ÖSSZEÁLLÍTOTTA

Boksay János székelyegyházi kamaggy

ÉS
DAINICS JÓZSEF

Szerzők sajátja, minden jog fenntartásával.
KAPHATÓ SZERZŐKNÉL UNGVÁRT